

GİRİŞ

Rus Çarlığı'nın 1917 yılında yıkılması, Kırım'da birbiri ardına gelen siyasi ve askeri gelişmeleri tetikledi. Kısa bir zaman dilimi içerisinde, Karadeniz'e uzanan bu coğrafi bölge, farklı güç odaklarının hedefi haline geldi. Bolşeviklerin nihai olarak yönetimi ellerine geçirdikleri Kasım 1920'ye dek yönetim birçok kez el değiştirdi.

Şubat Devrimi, Rusya'da siyasi otoritesizliği beraberinde getirdi. Geçici Hükümet, ordu üzerinde tesir kuramadı ve devlet organları çözülmeye başladı. Dağılmayı engellemek için Müslümanlara daha özgürlükçü davranılacağını vaat eden bir deklarasyon yayınlandı.¹ Müslümanlar için böylece birçok fırsat ortaya çıkmaya başladı. Geçici Hükümet aynı zamanda azınlıklar için yeni bir teşkilatlanma planının içine girdi ve bir oldubitti ile birçok yerel özerkliğe boyun eğmek zorunda kaldı.²

Siyasi otoritesizlik ortamında Kırım Tatarları ilk başta kültürel özeklik yoluna girdiler. 7 Nisan 1917'de Numan Çelebicihan ve Cafer Seydamet'in önderliğinde Kırım Müslümanları Kongresi, 1500'ü aşkın katılımcıyla gerçekleştirildi. Çelebicihan, Kongre tarafından Kırım Müftüsü olarak, Seydamet ise Vakıf Komisyonu Müdürü olarak seçildiler. Ayrıca sonraki yıllarda *İleri* dergisinin yazarlarından olacak Hasan Sabri Ayvazov ve Ablakim İlmîy'in de aralarında bulunduğu 35 kişilik Geçici Kırım Müslümanları İcra Komitesi kuruldu.³

İcra Komitesi kısa sürede Kırım'daki işleyişi eline aldı. Aynı zamanda Rusya'nın muhtelif yerlerinde toplanan Müslüman kongrelerine heyet göndererek federalist fikirlere destek verdi.⁴ Basın faaliyetlerine ağırlık verildi, Tatarca ve Rusça gazete çıkartılmaya başlandı. Bu sırada Geçici Hükümet'in Kırım'daki valisi Bogdanov'un, Melitopol'de çıkan bir isyanı bastırmak için Kırım Tatar askerlerini kullanmak istemesi, Kurultay hükümeti ile Geçici Hükümet'in Kırım'daki temsilcilerini karşı karşıya getirdi. Askerlerin Kırım Müslümanları Merkezi İcra Komitesi'nin rızasını araması ve buna rıza gösterilmemesi üzerine, Çelebicihan tevkif edildi. Ancak Kırım Tatarları bu duruma karşı

1 Alan Fisher, *Kırım Tatarları*, İstanbul: Selenge Yayınları, 2009, s. 160

2 a.g.e. s. 161.

3 Bülent Tanatar, "Kırım Harbi'nden Sürgüne Kırım'da Kırım Tatarlarının Yüz Yıllık Halleri", haz. Türkan Hacaloğlu, *Türk Dünyasının Kanayan Yaraları: Kırım-Doğu Türkistan-Irak-Suriye-Balkanlar-Kafkasya-Kıbrıs*, Ankara: Türk Ocakları Ankara Şubesi, 2022, s. 83

4 Tanatar, a.g.m. s. 84.

çıkmaq için valilik binasını sardı ve Çelebicihan'ın serbest bırakılmasını sağladılar. Böylece Kırım Tatar askerleri Cafer Seydamet'in umdesi altında toplandı.⁵ İcra Komitesi daha sonra seçimlere gideceğini duyurdu ve nihayet 9 Aralık 1917'de Kurultay Hükumeti, Türk ve İslam dünyasının ilk demokratik seçimleri neticesinde kuruldu.⁶

Kurultay'ın yaptığı ilk işlerden biri 26 Aralık 1917'de kabul edilen Kanun-ı Esasî oldu. Anayasa ile birlikte Kırım Halk Cumhuriyeti de ilan edildi. Kırım Tatarları, siyasi otorite boşluğunda bağımsızlık arzularını hayata geçirmek ve kazanımlarını korumak istiyorlardı. Rusya'daki gelişmeler ise yakından takip edilmekteydi. Rusya'daki Geçici Hükümet'in otorite boşluğunu dolduramaması ve Bolşeviklerin her geçen gün güçlenmesi, Kurultay hükümetini endişelendirdi. Zira, Bolşevikler Akyar'da askeri faaliyetler sürdürüyordu ve burada bir Bolşevik yönetimi vardı. Kurultay hükümeti, Ukrayna ile sınırlarını tanzim etmiş olsa da Bolşevikler ile karşı karşıya gelmeleri kaçınılmazdı.⁷

Kurultay Hükumeti, Bolşevik aleyhtarı Rus subaylarla yakınlaşmak zorunda kaldı. Cafer Seydamet'in temasları neticesinde bir ittifak tesis edildi. Nihayet kaçınılmaz son yaklaştı ve Bolşeviklerle yer yer silahlı çatışmalar yaşanmaya başladı. Bolşeviklerin sayıca ve silah bakımından üstünlükleri karşısında Kurultay güçlerinin pek şansı yoktu. 23 Ocak 1918 tarihinde, Bolşevikler Bahçesaray'a askerî bir harekât başlattılar. 26 Ocak'ta Bahçesaray, 27 Ocak'ta Akmescit düştü ve Kurultay Hükumeti'ne son verildi.⁸ Bolşevikler, kendileriyle anlaşma umudunda olan Çelebicihan'ı da derhal ortadan kaldırdılar. Çelebicihan, parlamentodan Bolşeviklerle anlaşmayı istemişti ve bu isteği reddedilmişti.⁹ Yine de Kurultay Hükumeti'nde az sayıda da olsa sol milliyetçiler vardı ve Bolşeviklerle iş birliğine hazırlardı.

Kırım'da böylece ilk Bolşevik idare kurulmuş oldu. Tavrida Sosyalist Cumhuriyeti olarak anılan bu idari yapının Kırım'daki faaliyetleri anarşiyi Kırım'ın içine sürükledi. Yüzlerce insan yargısız infaz edildi. Bu esnada Rusya, I. Dünya Savaşı'ndan

5 Ufuk Aykol, "Kırım Ahali Cumhuriyeti ve Kırım'da İlk Bolşevik İşgali (1917-1918)", *Uluslararası Suçlar ve Tarih Dergisi*, sayı 19 (2018), s. 75-103.

6 Hakan Kırımlı, "Kırım: Rus İşgali Dönemi", *DİA*, XXV, İstanbul: TDV Yayınları, 2002, s. 457-465.

7 Aykol, a.g.m. s. 85.

8 Kırımlı, a.g.m. s. 459.

9 Fisher, a.g.e. s. 169.

çekilerek barış imzaladı. Bolşevikler bunun üzerine Ukrayna'dan çekildiler ve Alman orduları Kırım'a doğru ilerlemeye başladı. Alman ordusunun gelmesi, Bolşeviklerin bölgeyi terk etmesine neden oldu. Geçici Parlamento Bürosu, Ablakim İlmiy (Altaylı) başkanlığında, Hasan Sabri Ayvazov'un başında bulunduğu parlamentoyu göreve çağırdı.¹⁰ Kırım Tatarlarının izleyeceği yol tartışıldı. Bolşevik idareden yana olanlar olduğu gibi, sonraki yıllarda *İleri* yazarlarından olacak Ablakim İlmiy, Amet Özenbaşı, Seyit Celil Hattat gibi simalar bağımsız hareket etmek istediler. Cafer Seydamet'in başını çektiği bir grup Ruslarla anlaşarak ayrı bir Kırım hükümeti kurmak istedi ancak Rus Kadetlerinin¹¹ Rusya'ya bağlılığı bunu ortadan kaldırdı.¹² Bunun üzerine Cafer Seydamet'in önderliğindeki bir grup, Polonya Tatarlarından Süleyman Sulkeviç'in başkanlığında 4 Haziran 1918'de kurulan hükümette yer aldı. Alman destekli olan bu hükümet, Almanların Kırım'ı terk etmesiyle birlikte dağıldı. Onun yerine Beyaz Ordu generallerinden Denikin'in desteğini alan Karay kökenli Solomon Krym'in başkanlığındaki hükümet 16 Kasım'da idareyi eline aldı. Nisan 1919'da ise Bolşevikler Kırım'ı ikinci kez işgal etti. Kırım Sosyalist Cumhuriyeti ihya edildi ve Lenin'in kardeşi Dimitri Ulyanov idarenin başına getirildi.¹³ Ancak bu siyasi yapı da uzun ömürlü olmadı ve Kafkaslarda konuşlanmış, Beyaz Ordu generali Wrangel 1920 yılının başında Kırım'da Bolşevikleri lağv etmeyi başardı. Nihayet Kasım 1920'de Sovyetler son kez Kırım'ı işgal ettiler.

Bolşevikler idarenin başına Macar asıllı Bela Kun'u getirdiler. Bela Kun, Kırım'da bir terör hükümeti tesis etti. 60 bin ila 70 bin Kırımlı öldürüldü. Kırım'da Bolşevikler kötü bir ün saldı.¹⁴ Baskı beraberinde ayaklanmaları getirdi. Bolşeviklerin faaliyetleri kötü bir şöhret yaydı. Hem Kırım'dan, hem de merkezden bu kötü idare ile ilgili raporlar Sovyet yöneticilerine gitti. Sultan Galiyev raporunda, Bolşevik idarenin Wrangel hükümetini arattığını belirtti. Milli Fırka azası olarak Amet Özenbaşı, Hüseyin Baliç ve Halil Çapçakçı ise Kırım'daki durumu izah etmek için Moskova'ya gitti. Ayaklanmalar ve yayılan kötü şöhret Sovyet hükümetini yeni kararlar almaya itti ve

10 Tanatar, a.g.m. s. 87.

11 Rusya'da 1905 yılında kurulmuş liberrall bir siyasi parti olan Anayasal Demokrat Parti'nin mensuplarına verilen isim. Kadetler, Şubat Devrimi itibarıyla kurulan Geçici Hükümet'te yer almışlardır.

12 Tanatar, a.g.m. s. 88.

13 Kamelya Tekne, "Sovyet Kırım'da Veli İbrahim Yılları", *History Studies*, sayı 12 (2020), s. 2652-2672.

14 Edige Kırımlı, *Kırım'da Türk Katliamı*, İstanbul: Toprak Yayınları, 1962, s. 12.

bunun neticesinde SSCB'ye bağı Sovyet Sosyalist Kırım Cumhuriyeti kuruldu.¹⁵

Yerlileştirme Politikaları ve Veli İbrahim Dönemi

Sovyetler Birliği, imparatorlukların yıkılıp, ulus devletlerin inşa edildiği bir dönemde çok uluslu bir yapı olarak ortaya çıkmıştı. Çarlık Rusyası'nın baskıcı Ruslaştırma politikaları ile bunalıtığı milli ve dini azınlıkların bulunduğu bir coğrafyada kurulmuştu. Yeni bir siyasi yapı ve iddia ile ortaya çıkan SSCB'nin, kuruluş yıllarındaki milliyet politikasını bu gerçeklik belirlemişti. Bu politika ülke bütünlüğünü korumayı ve iç istikrarı sağlayarak, ulusal bütünleşmeyi sağlamayı hedefliyordu.¹⁶

Kırım'da yayınlanmaya başlayan *İleri* (1926-1930) dergisi, Sovyetler Birliği'nin milli azınlıkları Sovyetleştirmek için uyguladığı “Yerlileştirme” politikalarının izlendiği dönemde ortaya çıktı. Sovyet milliyet politikasının bir uzantısı olan Yerlileştirme politikaları, yerel dilleri ve kültürleri destekleyerek milli azınlıkların rejime uyum sağlamasını amaçlıyordu. Rus olmayan bölgelerdeki yöneticilerin, bölge dilini bilmesi şartı getirilmiş, milli komünistler iktidarda yer almışlardı.¹⁷ Bu politika çok uluslu bir yapı olan Sovyetler Birliği'ndeki azınlıkları, ileride tek bir Sovyet milletine dönüştürme gayesini gütmüştü.

Sovyet yöneticilerine göre millet ve milliyetçilik kaçınılmaz birer kötülüktüler. Ancak kaçınılmaz olmaları dolayısıyla ilk başlarda onu hoş görüyorlardı. Görünüşte ideoloji ile taban tabana ters olan bu durum, devletin çıkarları için görmezden gelinebilmişti. Bundan dolayı farklı milletleri bir arada tutmak için bir dizi faaliyette bulunularak, onları merkeze bağı hale getirmeye çalışıldı.¹⁸ Bu politikalar milli azınlıklar arasında komünist bir taban oluşturdu. Öyle ki, *İleri*'de de gördüğümüz, genç komünist yazarlar, ileriki yıllarda insanlığın tek bir dil konuşacağını ve yakınlaşacağını iddia etmişti.¹⁹

15 Tanatar, a.g.m. s. 90-91.

16 Victor Zaslavsky, “Sovyet İmparatorluğu ve Milliyet Politikası”, haz. Karen Barkey, Mark Von Hagen, *İmparatorluk Sonrası*, çev. Ebru Kılıç, İstanbul: Versus Kitap, 2012, s. 124.

17 Hanife Saraç, “Sovyet Rusya'nın Korenizatsiya (Yerlileştirme) Kapsamında Uyguladığı Dil Politikaları: Orta Asya Örneği”, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, sayı 71 (2020), s. 87-93.

18 Victor Zaslavsky, a.g.m. s.123-126.

19 Cemil Seydahmet, “Orfografi Konferansiyasının Yekünleri”, *İleri*, XV/50 (Sentabr, 1929), s. 1-2.

1924 ila 1927 yılları arasında Kırım normal mevcudiyetini korudu. Bunun temel sebebi, Lenin'in milli komünistleri iktidara getirmesiydi. Milli Fırka mensubu Veli İbrahim, bu durumun neticesi olarak Kırım'da idarenin başına getirildi. Gerek Yeni Ekonomik Politika ve gerekse Yerleştirme politikaları Kırım'da bir yumuşama dönemi meydana getirdi. Edige Kırimal'ın ifadesiyle, bu süreçte Kırım'ın "Tatarlaştırılması" icra edildi.²⁰

Veli İbrahim'in önderliğinde Kırım'ın idari kadrolarına Kırım Tatarları yerleştirildi. Kırım Tatarcası, Rusçanın yanı sıra Kırım'ın resmi dillerinden biri oldu. Eğitim müesseseleri ve kültür ocakları tesis edildi. Halkın ellerinden alınan toprakların, iadesi için uğraşıldı.²¹ Kırım Devlet Neşriyatı açıldı. Kırım Tatar tarihi, dili ve kültürü ile alakalı akademik çalışmalar ivme kazandı.²² Bu dönemdeki çalışmaların konuları özellikle dikkat çekiciydi. Zira Kırım Tatarları, hem kendi tarihleriyle alakalı çalışmalar yapabiliyorken hem de Çarlık Rusyası'nı eleştirebilme fırsatı yakalamışlardı.²³

İleri, böyle bir ortamda yayın hayatına başladı. Derginin ilk dönemdeki karakterini de, Kırım'a hakim olan bu hava belirledi. Veli İbrahim döneminde, *Okuv İşleri*, *İleri*, *Asrı Müslümanlık* gibi süreli yayın organları yayınlandı. Süreli yayın organlarında, Bekir Çobanzade, Hasan Sabri Ayvazov, Osman Akçokraklı gibi milliyetçi karakterdeki yazarların yoğunluğu dikkat çekmektedir. Veli İbrahim'in, ölümünün ardından eleştirilmesine neden olan durumlardan biri de buydu. Onun "burjuva milliyetçileri" ile olan yakınlığı ve onları Kırım'da çeşitli müesseselerin başına geçirmesi Veli İbrahim'in suçlanmasına neden oldu.

Veli İbrahim döneminin önemli noktalarından biri Yahudilerin topraklandırılması meselesidir. *İleri*'de de işlenen bu tema, onun sonunu getirmiştir. Muhaceretteki Kırım Tatarlarını Kırım'a getirmeye çalıştığı ve Yahudilerin topraklandırılması meselesini geciktirdiği için suçlandı.²⁴ 1928 yılının 9 Mayıs'ında burjuva milliyetçiliği suçuyla idam

20 Kırimal, a.g.e. s. 14.

21 Onur Uraz, "A Legal Analysis of the Crimean Tatar Deportation of 1944", *International Crimes and History*, sayı 16 (2015), s. 95-138.

22 Kamelya Tekne, a.g.m. s. 2656.

23 Bu dönemde yapılan akademik çalışmalar için bkz: Kamelya Tekne, "Sovyet Kırım'da Veli İbrahim Yılları", *History Studies*, sayı 12 (2020), s. 2652-2672.

24 Yaqub Musannif, "Yehudiy Emekdarlarını Topraqqa Yerleşdiruv ve Bizim Vazıyfemiz", *İleri*, VI/41 (Aprel, 1929), s. 5-7. Cemil Buzlı, "XV Qırım Oblast Partiya Konferensiyasının Yekünlerinden", *İleri*, X-XI/65-66 (İyun-İyul, 1930), s. 1-2.

edildi.

Veli İbrahim'in Ardından

Stalin'in 1928 yılında iktidara gelmesi, Kırım'daki mevcut durumun tersine dönmesini beraberinde getirdi. Veli İbrahim'in idamıyla birlikte büyük bir darbe yiyen milliyetçiler, takibattan kurtulamadı. Birçok Kırım Tatarı aydın burjuva milliyetçiliği suçundan idam edildi. Dahası birçok Kırım Tatarı da sürgün edildi.²⁵

Tarımda kolektif üretime geçilmesi faaliyetleri bilhassa 1929 yılı itibarıyla ivme kazandı. Basın yayın organlarında bu sürecin propagandası yapıldı. Stalin, merkeziyetçi bir yöntemle iktidar dizginlerini eline aldı ve Büyük Dönemeç adı verilen kolektivizasyon hamlesini yaptı.²⁶ On binlerce Kırım Tatarı kulak²⁷ ve küçük burjuva oldukları iddiasıyla Sibiry'a sürüldü.²⁸ Kolektif üretimin her ne kadar üretimi artırmış olduğu yönünde propaganda yapılsa da, 1931-1933 yıllarında büyük bir kıtlığa neden oldu.

Kolektivizasyon sürerken, birçok ayaklanma meydana geldi. Bu ayaklanmalar toprak ağaları ve din ile ilişkilendirildi. Stalin, aşırılıkları yerel idarecilere bağladıysa da sürgün ve tedhişlerin ardı kesilmedi.²⁹ Kolektif tarıma karşı başlayan isyanlar birçok defa din adamları ve toprak ağalarıyla ilişkilendirildi.

1933 yılına gelindiğinde Kırım'da sürgün edilen ya da öldürülen Kırım Tatarı sayısı yaklaşık 150 bin kadardı.³⁰ Bu ölüm ve sürgünlerin ana gerekçesini burjuva milliyetçisi olmak ya da toprak ağası olmak oluşturdu. Orta yaşlı aydın sınıfı neredeyse yok edildi. SSCB, yumuşak Yerlileştirme politikaları yerine, Sovyetleştirme için baskı unsurlarını kullanarak deyim yerindeyse terör estirdi. Kısaca ifade edecek olursak Bolşeviklerin, Kırım'daki serüveni Veli İbrahim dönemi dışında kanlı bir surette gerçekleşti.

²⁵ Kırimal, a.g.e. s. 15.

²⁶ Bülent Tanatar, "Yaklaşan Kolektivizasyona Karşı Kırım'da Bir İlk Direniş Örneği: Alakat Ayaklanması", *Emel*, sayı 269 (2019), s. 9-49.

²⁷ Toprak ağası.

²⁸ Kırımlı, a.g.m. s. 460.

²⁹ Tanatar, a.g.m. s. 14.

³⁰ Uraz, a.g.m. s. 103-104.

İleri Hakkında

İleri, yayın hayatına başladığı dönemde Kırım'da Yerlileştirme politikalarının getirdiği Tatarlık rüzgarı esmekteydi. Basın ve yayında kendilerine oldukça yer bulan milliyetçi yazarlar, *İleri* içinde de kümelendiler. Derginin ilk yıllarına bu karakter hakimdi. Yayın hayatına başladığı dönem dolayısıyla oldukça önemlidir. Çünkü derginin ilk sayısının yayınlandığı 1926 yılı ve son sayısının yayınlandığı 1930 yılı arasında Kırım büyük bir dönüşüm yaşadı. Aşağıda daha tafsilatlı bir şekilde açıklayacağımız üzere dergi, bilhassa yeni alfabenin kabul edilmesiyle birlikte farklı bir çehre kazandı. Bu yeni safhada derginin daha evvelki milliyetçi yazarları Hasan Sabri Ayvazov, Bekir Çobanzade, Ablakim İlmiy (Altaylı) gibi isimler artık bulunmamaktaydı. İkinci dönemde milliyetçi unsurlar tasfiye edildi. Bundan dolayı dergiyi iki döneme ayırdım. Bu değişimin canlı şahidi olan *İleri*, Kırım'da, Sovyet iktidarının nüfuzunun artışı, Kırım'ın bu idareye entegrasyonunu, aydınlar arasında görülen farklılığı göstermesi itibarıyla büyük bir değere sahiptir.

Derginin yazarları (her iki dönemde de), Kırım'da Arap alfabesinin yerine Latin alfabesine geçilmesini savundu ve yeni harflerin kabul edilmesi için büyük uğraşlar verdi. Bu dönemde birçok tartışma yaşandı, nihayet yeni alfabe kabul edildi. Bu yeni alfabe değişikliğinin ne suretle gerçekleştiğini ve bu konu etrafında dönen tartışmaları göstermesi nedeniyle *İleri* temel bir kaynak niteliği taşımaktadır.

Bunların yanı sıra dergi, yazar kadrosunun değişimiyle birlikte, Komünist Parti'nin bir propaganda aygıtı görevini gördü. SSCB'nin Kırım politikalarını meşrulaştırma aracı olarak hareket etti. Dergide geçmişin reddi, Sovyet ideolojisinin aşılması, yapılan değişimlerin ne kadar faydalı olduğu ile ilgili birçok makale, şiir, deneme yayımlandı. SSCB'nin Kırım politikaları ve Kırım'da kısa sürede gerçekleşen büyük değişim, dergi etrafında izlenebilir niteliktedir.

Derginin ilk 35 sayısı Arap elifbası ile yayınlandı. Dergide siyasi, dini, edebi, felsefi birçok makale yayınlandı. Bunun dışında teknik ve bilimsel gelişmeler, Sovyetler Birliği'nde alınan kararlar, Kırım halkını ilgilendiren kanunlar neşredildi.

Dergi hakkında gerek Türkiye'de, gerekse dünyada yapılmış kapsamlı bir çalışma bulunmamaktadır. Tespit edebildiğimiz kadarıyla dergiyi konu edinen iki çalışma

mevcuttur. Bunlardan ilki Gayana Yüksel'in 1910 ila 1930 yılının başlarındaki Kırım basınıni örgütsel ve ideolojik yönden analiz etmiş olduğu makalesidir.³¹ Bu çalışmada, *İleri* yazar kadrosu hakkında kısaca bilgi verilmekte, biçim ve içerik açısından dergi tanıtılmaktadır. Gayana Yüksel, derginin ilk sayılarıyla ilgili istatistiki bilgiler vermiş, derginin tesir gücüne ve halk ile olan temasına kısaca değinmiştir. Diğer bir çalışma ise Kamelya Tekne'nin "Sovyetler Birliği Döneminde Basında Din Karşıtlığı: *İleri Dergisi* Örneği" başlıklı makalesidir. Bu makalede de yazar *Okuv İşleri* adlı dergiye atıf yaparak, *İleri* dergisinin çıkışı hakkında birtakım bilgiler verdikten sonra, dergide işlenen konuları kısaca aktarmıştır. Ardından dergide kaleme alınmış din konulu makaleleri bir incelemeye tâbi tutmuş ve Sovyetler Birliği'ndeki din karşıtlığı politikasının, *İleri* 'de de görüldüğünü, yazarların materyalist bir izah getirmeye çalıştıklarını ve din adamlarına karşı halk düşmanı söyleminin ön planda olduğunu ifade etmiştir.³²

Bu çalışmada, erken Sovyet döneminde Kırım Tatarlarının fikir ve sosyal hayatını, Sosyalist idarenin Kırım'da tatbikini, aydınların buna katkısını ve Kırımlı aydın profilinin tarihi dönemdeki değişimini anlamayı amaçlıyoruz. Bu bağlamda, derginin silüetinin değiştiği dönemde, eskiden dergide yazarlık da yapmış olan milliyetçilere yönelik eleştiri ve milliyetçi eğilimle olan mücadeleye odaklandım. Bunun yanı sıra ceditçi mirasın ve Milli Fırka döneminin reddini mercek altına aldım. *İleri* yazarlarının bu konudaki fikirlerini toplayarak, tartışma ortamını yansıtmaya çalıştım. *İleri* kolhoz ve sovhozların Kırım'da yaygınlaşmaya başladığı bir devirde, kolhoz ve sovhoz arazilerinin genişlemesi için bir propaganda unsuru olarak kullanıldı. Kolhozlar ne suretle genişletildi? Buna yönelik ne gibi eleştiriler vardı? Yazarlar, kolhoz ve sovhozları nasıl savundular? Gibi sorulara yanıt bulmaya çalıştım. Bunun dışında, SSCB'nin din politikaları kapsamında, din karşıtı propagandayı analiz ettim. Son olarak dergide kaleme alınmış ve Türk-Tatar kimliğine sahip yazarların makalelerini çalışmaya aktardım.

1928 yılından önceki sayıların eksikliği nedeniyle, 1928 yılının ocak ayında çıkan 21. sayı itibarıyla incelemeye başladım. Derginin toplamda 68 sayı yayınlanmıştır.

31 Gayana Yüksel, *Krımşkotatarskaya Pressa Kontsa 1910-H-Načala 1930-H Gadov: Organizatsionna-Funktsionalnıy i İdeyno-Soderjatelnyy Aspektı*, Akmesit: KRP, 2014, s. 99-107.

32 Kamelya Tekne, "Sovyetler Birliği Döneminde Basında Din Karşıtlığı: *İleri Dergisi* Örneği", *Gümüşhane Üniversitesi İletişim Fakültesi Elektronik Dergisi*, sayı 7 (2019), s. 1433-1448.

Dolayısıyla çalışmaya derginin oldukça büyük bir kısmını dahil ettim.

Tez, iki bölümden ve ek kısımdan oluşmaktadır. Birinci bölümde *İleri* dergisinin yayın serüvenini ve yazar kadrosunun tanıtımını verdim. Bu bölümde yazarların, bilhassa *İleri*'de yazdıkları makalelerde bulunan bilgilerden de yararlanarak biyografilerini çıkartmaya çalıştım. İkinci bölümde dergide yoğun ele alınmış çeşitli konuları, ayrı kısımlara ayırmak suretiyle analiz ettim. Nihayet, üçüncü bölümde de dergide yayınlanmış ve Türk-Tatar yazarların neşrettiği makalelerden önemli bir kısmını (fikrî, siyasi, sosyal konularda olanları) Kırım Tatarcasında bugün kullanılmayan harfleri değiştirmek suretiyle Latin harflerine aktardım, özetleriyle birlikte verdim. Dergide neşredilmiş şiir, hikaye, roman, gezi yazısı, deneme ve çeviri eserleri ise araştırmaya dahil etmedim.